

УЛОГА ИЛУСТРАЦИЈЕ У НАСТАВИ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА

Сања Петровић

Анстракт: Позната је истина да школа вриједи онолико колико вриједи наставници који раде у њој. Од свих особа у школи, наставник је тај који има највише могућности и потенцијала да утиче на ученике, било позитивно, било негативно. Наставници су „на првој линији“ (Гордон, 1998). Примаран однос који ученик остварује у школи јесте његов однос са наставником. Од овог односа зависи да ли ће у свом развоју напредовати и остварити себе или ће га он спутавати и наносити му штету. Јер, ма колико били добро разрађени циљеви и задаци сваког предмета и добро урађени програми и уџбеници, опремљени кабинети и слично, неће много помоћи ако наставник не доживљава задовољство и радост у свом раду или ако није довољно оспособљен за свој позив.

Бржи темпо живота захтијева брже и успјешније усавршавање наставног процеса. Циљ овог рада јесте да прикажемо значај и улогу илустрације у васпитно-образовном процесу наставе природе и друштва од првог до петог разреда основне школе. Да бисмо остварили одговарајуће циљеве и задатке у настави природе и друштва потребно је да се потрудимо да што успјешније организујемо наставу. Та организација се огледа у детаљније разрађеним програмима наставе који би обухватили како комплетан списак наставних циљева тако и критерије да се они вреднују и прецизније одреде. Ту се почиње са постављањем циљева, а затим се иде преко организације наставног процеса до провјеравања ефеката постигнутог. Зато је потребно инсистирати на прецизном дефинисању циљева, а затим детаљнијем планирању процеса који ће дати жељене резултате.

Дјеца у млађим разредима основне школе придају више значаја сликама него ријечима, тако да одабиром адекватних илустрација у реализацији наставне јединице чинимо час занимљивијим, постижемо брже и лакше схватање и дуготрајније памћење. Тиме остварујемо принцип трајности знања код ученика. Са илустрацијама не треба претјеривати. Наставник мора да зна када и у којој мјери да их употреби да би час био креативан и како би активирао већи број ученика. Илустрацијама се ученици визуелно ангажују, оспособљавају за самостално посматрање. Сlike им служе као подсјетник, асоцијација, чак за неке сложеније појаве. Тако да их дјеца много лакше памте и разумију.

Кључне ријечи: илустрација, недостаци, предности, улога наставника у примјени илустрације.

Увод

Метода илустративних радова је начин наставног рада у коме се постављени задаци остварују цртањем. Цртање се појавило као човјекова потреба да линијама и бојама изрази своје представе свијета који га окружује. Дјеца прије почињу да цртају него да пишу. Она су још у предшколском добу способна да на поједностављен начин представе своју околину. Врло рано дјеца схватају илустрације.

У основној школи та њихова способност се развија даље. Почињу да „читају“ значења илустрација. „Илустрација је умјетничко представљање литерарног текста, ликовним средствима којима се омогућава потпуније и снажније доживљавање његовог садржаја и поруке“ (Педагошка енциклопедија I, 1989).

Примјена илустрација у наставном процесу одвија се према одређеним правилима, које сваки наставник треба знати. У нижим разредима основне школе треба почети са једноставнијим илустрацијама. Са повећањем узраста примјењују се све сложеније илустрације, које је неопходно унапријед припремити ради поштовања принципа економичности и ефикасности.

Користе се у великом и малом формату, с тим да су велике илустрације много подесније за коришћење у настави природе и друштва. Уз помоћ илустрација наставник своја предавања освјежава елементима очигледности. Ти елементи подстичу ученике за веће емоционално ангажовање, које омогућава свестраније упознавање и схватање предмета и појава у настави природе и друштва (Бразда, 1997).

Илустрација као основно наставно средство, представља визуелни садржај једне наставне јединице и користи се током цијелог часа. Може имати улогу и допунског средства којим се илуструје одређени дио садржаја неке наставне јединице и користи се у једном дијелу часа. За глобално утврђивање једне тематске цјелине илустрације се користе као комбиновано наставно средство (Продановић, 1968). На примјер, илустрације годишњих доба, становника једне животне заједнице, илустрације свих домаћих животиња и сл.

Свака илустрација треба да буде јасна, по могућности у боји, с тим да боје буду прегледне, ведре и уочљиве, а да њен садржај доприноси уочавању средине.

Врсте илустрација

Према техници илустрације се дијеле на:

- једнобојне
- вишебојне.

Вишебојне имају предност због прегледности и истицања детаља везаних за конкретну наставну јединицу.

Према визуелном садржају илустрације дијелимо на:

- тематске
- симболичке.

Тематске су посебна врста визуелних наставних средстава, чији је основни задатак презентовање и оживљавање одређених наставних садржаја. У настави природе и друштва тематске илустрације се могу користити при обради, понављању и утврђивању скоро свих наставних јединица.

Симболичке су врста визуелних наставних средстава која презентују симболе одређених појмова.

Разликујемо графичке знакове (картографски, знаци за инструменте у физици, знаци у грађевинарству) и графичке симболе (симболи за исказивање појмова; сунце – слобода, мрав – марљивост, медвјед – снага). Између графичких знакова и графичких појмова постоји термилошка и појмовна разлика. Знакови представљају једноставна и кратка обавјештења. Примјењују се у настави природе и друштва, настави географије, физике и слично. Симболима се исказују појмови, осјећања и вриједности. Симболи се могу користити за представљање одређених садржаја у скоро свим областима учења.

Значај илустрација

Основни значај илустрација у настави природе и друштва огледа се у стицању адекватних сазнања о предметима и појавама у природи и друштву.

Правилна употреба илустрација ученицима треба да олакша усвајање неких чињеница и појмова нарочито при објашњавању природних процеса који се помоћу скица и илустрација много лакше схватају и разумију. Трајније остају у памћењу. Илустрације подстичу креативност ученика,

поспјешују њихову заинтересованост и радну активност. Такође омогућавају разноврсност наставног рада (Лекић, 1991).

Улога илустрација у настави природе и друштва

Сваку активност човјек унапријед планира, у мислима предвиђа циљ своје активности, средства и методе којима ће се служити. Из тог произилази да и наставник треба да планира своје активности. Прије реализације часа из природе и друштва и употребе наставних средстава сваки наставник је дужан да изврши припреме за наставу час, а оне су:

- написати припрему
- припремити одговарајуће илустрације (водити рачуна да одговара циљу и задацима које треба остварити).

Илустрације треба да прате садржај наставне јединице. Морају бити прилагођене психофизичким способностима ученика. Управо од психофизичких способности ученика, стручне оспособљености наставника и структуре наставних садржаја зависи улога илустрације.

Један од важнијих задатака које би наставник требало да изврши јесте оспособљавање ученика за самостално посматрање. Сваки наставник мора имати на уму да је посматрање, у млађим разредима основне школе, описног карактера, а да се касније код ученика јавља способност откривања одређених чињеница. Његов задатак је да скреће пажњу ученика на основне дијелове, на редослијед елемената, узрочно-посљедицну повезаност елемената, које ученици могу сами да уоче. Дјеца не треба да буду ниједи, пасивни посматрачи, него да буду максимално ангажовани. Дужност и обавеза наставника је да припреми и организује часове на којима ће сви ученици добити могућност активног учествовања у рјешавању датог проблема и што успјешније овладати предвиђеним наставним садржајима. Слика о себи и самопоуздање ученика битно утичу на његово школско постигнуће. Помоћ ученицима који су изгубили самопоуздање и вјеру у властите способности не може се састојати само у вербалној подршци („Само напријед.“, „Видјећеш да ти то можеш урадити.“ итд.), већ их је потребно укључивати и у активности које ће подизати њихово самопоуздање (Стојаковић, 2010). Ту је потребно и пожељно да се увијек полази од оног што ученик већ зна и може да ради, јер ће га то и водити ка даљим успјесима и мотивисати га да улаже све више напора, како би овладао и оним што му је непознато и што не разумије добро. Таквим се ученицима прво дају задаци у којима они могу постићи успјех. Понекад и само сазнање да се нешто ради исправно и да се улаже напор за постизање рјешења мотивише ученике.

Улога домаћих задатака у настави природе и друштва је многострука. Прије свега, овим задацима се доприноси оспособљавању ученика да самостално усвајају знање, стичу вјештине и формирају радне навике. Другим ријечима овим видом ученици треба да усклађују оно што „разумију“ са оним што „умију“ и да осмишљено примјењују своје знање, вјештине и навике у промјенљивим ситуацијама живота и рада, односа и ставова. Домаћи задаци се природно укључују у све фазе наставног рада и на тај начин остварују позитиван утицај на наставни рад и узајаман однос са наставним радом.

Домаћи задаци подстичу ученике на самосталан рад. При изради домаћих задатака илустрације се могу користити на два начина:

- ученици рјешавају одређени задатак на готовим илустрацијама, те
- на основу задатака ученици израђују сопствене илустрације.

Код првог начина треба водити рачуна о психофизичким способностима ученика. Потребно им је дати питања која ће их упутити на правилно посматрање илустрације и рјешавање конкретног задатка. Код другог начина млађи ученици израђују илустрације по сопственом избору, а старији према елементима задатим од стране наставника. Провјеравање домаћих задатака је обавезно.

Употребом илустрација у домаћим задацима обезбјеђује се систематично осамостаљивање ученика за посматрање и практичну примјену илустративних радова.

Примјена илустрација у настави Природе и друштва има одређене предности, и то:

- омогућује да се сложене појаве и процеси поједностављено прикажу и тако лакше разумију, а садржаји запамте и постану трајна својина ученика;
- допушта да се прикажу само битне одлике неког предмета и појаве без осталих детаља, чиме се пажња ученика усмјерава на оно што је најважније;
- помоћу њих се могу успјешније приказати неки процеси него на природним предметима или великим техничким уређајима;
- унутрашња структура се врло успјешно приказује на илустрацијама;
- приказивање илустрацијом ангажује и чуло вида, што омогућује да се садржаји боље усвоје него кад се презентују само живом ријечју;
- осамостаљује ученике и навикава их да предмете и појаве приказују и графички (Симеуновић, Спасојевић, 2009).

Илустрације од првог до петог разреда основне школе

У млађем школском добу пажња дјетета је све више намјерна, стабилнија и дужа. Оно је већ у стању да будно прати наставу и да са дневним и ноћним одморима буде активно сваки радни дан у седмици, односно школској години. Будност (концентрација) пажње нарочито долази до изражаја у ситуацијама у којима је дјетету јасно шта оно треба да ради, које захтијевају његово активно учешће и које су по својој природи интересантне. Ипак, школска искуства показују да не тако мали број дјеце има потешкоћа у одржавању концентрације и пажње. Због тога тешко прате наставу, лоше памте и дјелују одсутно на часовима. То указује да наставници нове наставне садржаје треба да поткрепљују пригодним очигледним средствима да омогуће дјецу, када је то год могуће да манипулишу предметима, да подстичу њихово интересовање и прилагођавају наставни процес могућностима ученика (Плетенац, 1990). Једно од тих средстава су и илустрације које доприносе уочавању суштине.

Илустрације у првом разреду

На млађем, предшколском, узрасту памћење дјетета је претежно спонтано. Дјеца обраћају пажњу на оно што им се учини интересантним, што је упечатљиво. Најбоље памте краће и смисаоне садржаје. Материјал који је очигледно презентован, сликовито илустрован, пропраћен јасним, разумљивим упутствима и образложењима одраслих, омогућује им да га лакше и брже схвате и запамте. На основу логичког памћења повезује одређене догађаје и радње. Уче да цртежима прикажу предмете и своју околину (Гутовић, 2008).

Поласком у основну школу, односно у први разред њихове способности се још више развијају. Довољно је дјетету дати слику или стрип у којем нема писаног текста и оно ће својим ријечима испричати о чему се ради и шта се на сликама налази.

Приликом изучавања наставних садржаја, у првом разреду, не треба се временски и просторно ограничавати, него омогућити ученицима да се користе маштом. Дјечија машта у овом узрасту постаје све бујнија и систематичнија. Разгледање сликовница и читање бајки, басни као и усвајање школског градива има знатан допринос на овом плану. Захваљујући томе, дијете је у могућности да садржајније црта, пише саставе, саставља приче, моделује, да се поистовјећује са одређеним ликовима и ставља у њихове улоге. Добро припремљене илустрације омогућавају ученицима посматрање и доживљавање наставног градива. У првом разреду основне школе, скоро сви наставни садржаји темеље се на илустративној примјени. То нам говори колико је значајна примјена илустрације у овом узрасту. Илустрације ћемо имати кроз уџбенике и радне свеске, али

наставник би требало да се труди да их има и у учионици (нацртан рељеф, годишња доба, односно календар природе). Посебно мјесто у активирању ученика у настави природе и друштва има календар природе, односно праћење временских промјена, а у вези са тим промјенама и промјена на биљкама и животињама, те у дјелатностима људи. Календар природе за први разред се води на специфичан начин с обзиром на узраст ученика, на њихове психофизичке карактеристике, односно перцептивне и когнитивне способности, јер поједини ученици још увијек не знају да пишу нити имају довољно способности за посматрање (Турчић, 2006).

Стога, календар природе у првом разреду има сликовни календар што значи да се промјене у природи на том узрасту приказују илустрацијама, односно сликама и цртежима, а често и природним живим материјалом.

Најједноставнији сликовни одјељенски календар природе за први разред има облик „цепа“, чија боја представља доминантну боју актуелног годишњег доба јесен – златножута, зима – бијела, прољеће – зелена, љето – јаркоцрвена). У њега се свакодневно ставља „картончић“ са „именом“ дана и слика или цртеж неке временске или промјене у природи и у раду људи која је „обиљежила“ тај дан.

Према наставном плану и програму садржај наставе *Природе и друштва* у првом разреду изучава се кроз предметно подручје *Моја околина* која обухвата сљедеће програмске садржаје:

1. Активности за подршку социјално-емоционалног развоја;
2. Активности за подршку интелектуалног развоја и
3. Еколошке активности.

Основа стратегије и дидактичко-методичке организације рада јесте рад у центрима, те интерактивне методе учења.

Основни принципи рада:

1. Доминација игре, неусиљено сазнавање и развој когнитивних способности, развој говора и социјално-емоционално сазријевање током активности у групи, учењем у сталном додиру с различитим природним и дидактичким материјалима и искуствима групе, искуствима стеченим посматрањем уз активан однос кроз игру;
2. Флексибилна, вишеизворна стратегија учења и сазнавања;
3. Разноврсна верификација и евалуација напредовања дјете, али без бројчаног оцјењивања, без фрустрације и страха од оцјене;
4. Уважавање интереса дјете за рад;
5. Подршка процесу учења с много једноставних дидактичких средстава и
6. Активна сарадња породице и школе.

Илустрације у другом разреду

Ученици другог разреда своје сазнајне могућности подижу на виши ниво. Систематизују своја сазнања и искуства која су стекли у првом разреду; та искуства богате и проширују сазнањима о живом и неживом свијету, предметима, појавама и процесима из своје околине. Приликом изучавања садржаја у другом разреду, не треба се временски и просторно ограничавати, него омогућити ученицима да развијају способности посматрања, те да непосредним посматрањем природе и појава у природи и друштву, богате своја сазнања на овим представама и појмовима. Један од примјера употребе илустрација у другом разреду је такође израда календара природе. У другом разреду то посматрање би требало да буде повремено и усмјерено на битне временске промјене, као и оспособљавање ученика да именују дане у седмици и развијају говорну културу. Регистровање појава и догађаја може се вршити сликама, цртежима и одређеним знацима у договору са ученицима. Нпр. ученици могу користити рекламне слике вртних плодова (наљепнице

на теглама, конзервама), дјечје цртеже, слике које се могу наћи у новинама и разним часописима, рекламне слике са сајмова пољопривреде итд. Знакови се могу наћи у свим методикама природе и друштва, а могу их и наставници направити са ученицима.

Према наставном плану и програму садржаји предмета Природе и друштва за други разред изучавају се кроз следеће наставне теме:

1. Упознавање школе;
2. Упознавање породице;
3. Ученик у саобраћају;
4. Оријентација у времену и годишња доба;
5. Изглед мјеста и околине и рад људи;
6. Биљке и животиње моје околине и
7. Пригодне теме.

Илустрације у трећем разреду

Наставно градиво из Природе и друштва у трећем разреду шири се у виду концентричних кругова. То значи да се наставни садржаји обнављају, проширују и продубљују у складу са психофизичким развојем ученика. У току наставног процеса потребно је покренути мисаоне активности код сваког ученика и упоредо развијати смисао за одговорност, затим учврстити правилан однос према раду, имовини и природи и развијати позитивне навике. Остваривањем васпитно-образовних задатака омогућава се развијање пажње, памћења, мишљења, маште и говора код ученика. Ученици овог узраста имају способност да реченицама искажу оно што се налази на илустрацији, тј. да опишу илустрацију, тако да брже и лакше усвајају градиво. Примјеном илустрација обезбјеђује се увођење ученика у посматрање, разумијевање природних појава и уочавање међусобне повезаности човјека са природом, разумијевање природних појава и сналажење у природи.

И у трећем разреду једно од битних наставних средстава јесте календар природе. Води се као и у другом разреду, са малим проширењем према садржајима програма који проистичу из ширине обима посматрања и подизања нивоа знања ученика. Ученици су већ савладали једно писмо и на календару природе се може понешто записати, иако се још увијек узимају слике и цртежи. Ученици упознају многе нове појмове, као што су: биљоједи, месоједи и промјене на њима у јесен; птице пјевачице и грабљивице, повртларске биљке, воћке и житарице. На овај начин ученици почињу помало схватати односе који постоје између биотичких и абиотичких система, односно како живи свијет зависи од временских прилика, како човјек зависно од њих регулише своје радове у врту, воћњаку, њиви итд.

Према наставном плану и програму садржаји Природе и друштва у трећем разреду изучавају се кроз следеће наставне теме:

1. Упознавање школе;
2. Упознавање породице;
3. Саобраћај у мјесту и околини;
4. Оријентација у времену и простору;
5. Изглед мјеста и околине и рад људи;
6. Биљке и животиње моје околине и
7. Основни услови за живот на Земљи.

Илустрације у четвртном разреду

Илустративно-демонстративна метода, која је доминантна у прва три разреда, примјењује се и у четвртном и петом, али далеко мање.

У четвртном разреду ученици ће се упознати више са својим завичајем и Републиком Српском. Посебну пажњу треба посветити картографској писмености. Када исту савладају, прелазе на изучавање историјских садржаја и проширивање знања о биљкама и животињама. Једно од најзначајнијих визуелних наставних средстава овог предмета је географска карта.

Такође, воде се календари природе којим се прате значајније временске промјене (сунчано, облачно, киша, снијег, вјетар), дужина дана и ноћи (дани краћи, ноћи дуже и обрнуто), промјене у природи (птице селице, листање биљака, опало лишће), рад људи (припрема земљишта за сјетву, рад у повртњаку и воћњаку, берба воћа, сакупљање плодова). Регистровање одређених појава у календару природе реализује се сликама, цртежима, знаковима и текстуалним подацима који се односе на временске промјене, промјене на биљкама и животињама и радовима људи у разна годишња доба.

У овом разреду ученике треба научити како се рукује и за шта служе инструменти као што су: термометар, барометар, вјетроказ.

Поред илустрација, потребно их је усмјеравати да користе и друге изворе знања у природи и друштву, као што су: енциклопедије, штампа, телевизија итд. То ће им помоћи у проширивању њиховог знања.

Према наставном плану и програму садржаји Природе и друштва у четвртном разреду изучавају се следеће теме:

1. Картографска писменост;
2. Завичај и Република Српска;
3. Дјелатности људи условљене природним богатствима, временским приликама и потребама;
4. Домаће животиње;
5. Биљке и
6. Култура живљења и комуницирања.

Илустрације у петом разреду

Као што смо рекли, илустративно-демонстративна метода у петом разреду се далеко мање користи него у претходним разредима. Ученици петог разреда, у једанаестој години живота улазе у период предадолесценције. Развијају се нове когнитивне способности које омогућавају рјешавање сложених животних задатака и стицање нових искустава. Наглашена је тежња за самосталношћу. Дobar наставник мора да познаје и психофизички развој ученика како их не би спутавао и како би што боље знао да их заинтересује и активира како у школи тако и ван школе. Почетком предадолесценције конкретно мишљење почиње да уступа мјесто апстрактном мишљењу. Ученици петог разреда су кроз четири године школовања научили много тога, психички су зрелији, лакше схватају узајамне везе и односе различитих појава у природи и друштву. Интересовање за свијет који их окружује је веће, свакој појави приступају критички. Управо из тих разлога се наставно градиво природе и друштва дијели на два предмета, а то су: Познавање природе и Познавање друштва.

Наставним планом и програмом садржаји који су предвиђени за изучавање у петом разреду у предмету Познавање природе су:

1. Небеска тијела;
2. Постанак и састав Земље;
3. Ваздух;
4. Животне заједнице;
5. Човјек као дио природе;
6. Здравље и исхрана, те
7. Екологија.

Овим наставним предметом ученици ће боље упознати дешавања у природи и многе друге занимљивости. Циљ ове наставе је да омогући ученицима да схвате повезаност и условљеност појава и процеса у природи, те значај човјека у мијењању природе.

Наставним планом и програмом садржаји који су предвиђени за изучавање у петом разреду у предмету *Познавање друштва* су:

1. Босна и Херцеговина и Република Српска;
2. Природно географске карактеристике Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине;
3. Привреда у Републици Српској и Федерацији Босне и Херцеговине;
4. Друштвено географске карактеристике Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине;
5. Далека прошлост;
6. Прошлост;
7. Комуникација и друштво и
8. Излети и посјете.

Циљ ове наставе је да оспособи ученике за разумијевање друштвених односа, да схвате њихову међусобну условљеност и повезаност; да заинтересује ученике за активно усвајање знања из друштвених наука на вишим нивоима образовања, те да допринесе примјени стеченог знања.

Закључак

Образовни и васпитни значај наставе Природе и друштва је вишеструк. Прије свега, њена основна улога састоји се у томе да сређује и богати дјечије искуство сазнањима о стварима и појавама које су дјечи блиске, приступачне њиховом посматрању да их уводи у разумијевање природних појава живота и рада људи у средини у којој они живе. Ученици на овом узрасту стичу прве реалне представе о стварном животу у средини и околини која их окружује, о природним појавама и збивањима која млади доживљавају. Посматрајући природу ученици уочавају сталне промјене које се дешавају у њој. У периоду, када дјеца највише воле да истражују, потребно је на mudar и ненаметљив начин заинтересовати их и научити их најбитнијим животним стварима и упознати их са љепотом природе, која може да изгледа као из бајке. То је најљепше рекла наша пјесникиња Десанка Максимовић: „За мене је увек као бајка била чињеница да од гусенице постаје лептир, да инсект може прести свилу лепшу него икаква преља или творница.“ Жељела је да љепоту природе и други доживе, као што је она доживјела још у раном дјетињству у својој Бранковини. За животиње, о којима је писала, говорила је да о њима није учила, него да су били њени сусједи и њене играчке. Она нам може бити узор да што више дјецу упућујемо да истражују, послушају природу око себе. Настава Природе и друштва, у знатној мјери, испуњава један од најважнијих задатака наше школе – задатак друштвеног васпитања ученика. Својим програмским садржајима (у свим темама), а нарочито темама претежно васпитног карактера, као што су *Школа* и *Породица* треба код дјече да развија културне и хигијенске навике, правилан однос према друговима и старијима, личној и друштвеној имовини, према својим правима и дужностима, а нарочито смисао за рад, љубав и одговорност према раду и томе слично. Овим радом дали смо теоријске основе за рад и указали на значај примјене илустрације у настави природе и друштва. Без обзира колико је битно да дјеца очигледним путем сазнају о природи која их окружује, немогуће је увијек организовати такву врсту наставе. Тада долази до изражаја улога илустрација. Помоћу њих дјеца лакше усвајају наставне садржаје, долазе до нових сазнања, уочавају промјене, сличности, разлике, међусобну повезаност природних појава, као и повезаност живе и неживе природе. Веома важан јесте и избор илустрације, која ће у датом моменту, зависно од наставне јединице, највише користити ученицима у стицању новог знања.

Само онај наставник који посједује стручност, методичност, тактичност, али и високе моралне вриједности, објективност, непристрасност и љубав према човјеку, првенствено дјечи, својим укупним активностима снажиће у ученику љубав према предмету, побудити мотивацију код ученика за напредовањем и биће добар креатор и реализатор наставног процеса.

Литература

- Бразда, М. (1997). *Методика рада са аудиовизуелним средствима у настави земљописа* Загреб: Школска књига.
- Вукадин, М., Пашалић, С., Станојловић, С. (2008). *Познавање друштва за пети разред основне школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Гордон, Т. (1998). *Како бити успешан наставник*. Београд: Креативни центар.
- Гутовић, В. (2008). *Развојна психологија*. Бања Лука: Универзитет у Бањалуци.
- Ђаковић, П., Спасојевић, П., Станојловић, С., Фатић, М. (2001). *Природа и друштво за трећи разред основне школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ђаковић, П., Спасојевић, П. (2009). *Природа и друштво за други разред основне Школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Каменов, Е., Спасојевић, П. (2013). *Моја прва књига*. Источно Сарајево: Завод за уџбеника и наставна средства.
- Лекић, Ђ. (1991). *Методика разредне наставе*. Београд: Нова Просвета.
- Милинковић, Д. (2013). *Практикум из методике наставе математике*. Бијељина: Педагошки факултет
- Новаковић, М., Пашалић, С., Ђурчић, М. (2009). *Познавање природе за пети Разред*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Педагошка енциклопедија 1 (1989., Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Пашалић, С., Станојловић, С. (2012). *Природа и друштво за четврти разред основне школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Плетенац, В. (1990). *Основи методике наставе природе и друштва*. Загреб: Школска књига.
- Продановић, Т. (1968). *Методика наставе познавања природе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Симеуновић, В., Спасојевић, П. (2009). *Савремене дидактичке теме*. Бијељина: Педагошки факултет.
- Стојаковић, П. (2010). *Психологија за наставнике*. Бања Лука: Графид.
- Ђурчић, М. (2006). *Методичка и организациона структура наставе природе и друштва*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Наставни план и програм за основно образовање и васпитање* (2014). Министарство просвјете и културе Републике Српске, Републички педагошки завод Републике Српске.

THE ROLE OF ILLUSTRATION IN THE TEACHING OF NATURE AND SOCIETY

Summary

It is a well-known truth that school is worth as much as teachers who work there. Of all persons in the school, it is the teacher who has the most opportunities and potential to influence the students, either positively or negatively. Teachers are "on the frontline." (Gordon, 1998). The primary relationship a student has at school is his or her relationship with the teacher. It depends on this relationship whether he

or she will progress and realize himself in his development or it will restrain him and cause him harm. Because, no matter how well-crafted the goals and objectives of each course are, even well-designed programs and textbooks, equipped classrooms, etc., will not help much if the teacher does not experience satisfaction and joy in his work or if he is not sufficiently qualified for his vocation. Faster pace of life requires faster and more successful refinement of the teaching process. The aim of this work is to show the importance and role of illustration in the educational process of teaching nature and society from the first to the fifth grade of primary school. In order to achieve the appropriate goals and objectives in the teaching of nature and society, it is necessary to do our best to organize the classes as successfully as possible. That organization is reflected in more elaborate curricula that would include both a complete list of teaching objectives and criteria to be evaluated and more precisely defined. It starts with setting goals and then going through the organization of the teaching process and checking the effects achieved. Therefore, it is necessary to insist on the precise definition of goals and then a more detailed planning of the process that will produce the desired results. Children in the younger grades of primary school attach more importance to pictures than words, so by choosing adequate illustrations in the realization of the teaching unit, we make the lesson more interesting, achieve faster and easier comprehension and longer memory. In doing so, we are realizing the principle of students' knowledge lasting. The illustrations should not be overstated. The teacher must know when and to what extent to use them in order for the class to be creative and to make more students active. The illustrations are visually engaging, empowering students to observe independently. The pictures serve as a reminder, an association even for some more complex phenomena. So it is much easier for children to remember and understand.

Keywords: illustrations, disadvantages, advantages, role of teacher in applying illustrations.